

Доц. др Биљана М. Павловић³⁶

Мр Далиборка Ђерковић³⁷

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

ТРАДИЦИОНАЛНИ МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ У НАСТАВИ МУЗИЧКЕ КУЛТУРЕ И ЛИКОВНОГ ВАСПИТАЊА

Апстракт: У раду се, применом аналитичке, компаративне и историјске методе, разматрају традиционални музички инструменти Косова и Метохије, на нивоу наставе музичке културе и ликовног васпитања. Циљ је да се ученици основне школе детаљније упознају са традиционалним музичким инструментаријумом, који чини саставни део богатог фолклорног музичког наслеђа Косова и Метохије. У раду су приказани музички инструменти из групе аерофоних, кордофоних, мембранофоних и идиофоних народних инструмената, који су карактеристични за ово поднебље. Задатак рада је да се утврде основне карактеристике и представи грађа ових инструмената, те да се укаже на њихово вишевековно присуство у српској народној музичкој традицији. Упознавање ученика са занимљивим историјским подацима о заступљености и значају ових инструмената у нашем народу, уз приказе детаља живописа из средњовековних српских манастира у којима су осликани поједини народни музички инструменти, доприноси спознаји сопствене културне и музичке традиције.

Кључне речи: традиционални музички инструменти, Косово и Метохија, настава музичке културе, настава ликовног васпитања.

Увод

Предмет рада су традиционални музички инструменти Косова и Метохије у настави музичке културе и ликовног васпитања. Наставне јединице које обрађују музички фолклор, у настави музичке културе, имају за циљ упознавање ученика са певачком, играчком и инструменталном народном музичком традицијом. Народни музички инструменти су, поред

³⁶bilja.pavlovic@yahoo.co.uk

³⁷teladjerkovic@gmail.com

песама и игара, битан фактор у сазнавању особености музицирања једног народа, и не само музицирања. У мањој или већој мери могу бити његова одредница и карактеристика. На пример, када чујемо гитару и кастањете, прва асоцијација нам је Шпанија, балалајка нас асоцира на Русију, бузуки на Грчку, звук шамисена на далеки Јапан, звук кавала на Косово и Метохију итд.

Проучавањем народних музичких инструмената у Србији, са различитих становишта, бавили су се бројни етномузиколози, музиколози, историчари уметности и етнологзи. Међу најпознатијима су Владимир Ђорђевић, Станоје Станојевић, Коста Манојловић, Стана Ђурић-Клајн, затим, Милош Велимировић, Татомир Вукановић, Роксанда Пејовић, Андријана Гојковић, Драгослав Девић, Загорка Марковић, Димитрије Големовић и други. Податке о народним музичким инструментима налазимо и у Вуковом *Рјечнику*, где Вук описује: бубањ, добош, даире, таламбасе, свирале, дудук, фруле, двојнице, дипле, гајде, зурне, трубе, гусле, тамбуре, тамбурице, шаркије, багламе и дромбуље (Караџић, 1969).

Српска традиционална музика, па тиме и традиционални музички инструменти, могу се посматрати као наслеђе словенске културе и као синкретизам разних култура истока, пре свега византијске, персијске, јеврејске, јерменске, османске, као и западне културе. Многи научници истичу да су Словени на Балкан дошли са веома развијеном музичком традицијом, коју су ширили, али су и примали елементе култура других народа. Христијанизацијом Словена у IX и X веку, на Балкану почиње да јача утицај православне Византије, што се наравно одразило и на музички живот народа. Истакнути музиколог и историчар уметности Роксанда Пејовић (2005) сматра да су бројни оријентални инструменти на тло Балкана стигли посредством Византије, која је имала изузетно богату и развијену музичку традицију, али, истиче да не треба занемарити и касније турске утицаје.

Поред писаних извора, драгоцене податке о народним музичким инструментима наших предака пружају минијатуре, фреске, иконе, мозаици, представљени у православним манастирима. Српски манастири су одувек имали велику улогу не само очувању српске духовности, већ и у очувању целокупне културне баштине Срба. Поред тога што су у њима осликане библијске приче, многи ликовни прикази сведоче о историји, културној и музичкој традицији нашег народа. Представе народних музичких инструмената налазе се у бројним православним манастирима: Ариље (1296), Хиландар (1303-1321), Дечани (између 1335-1350), Краљева црква у Студеници (1313-1314), Старо Нагоричино (1317-1318), Богородица Љевишка (1307-1309), Грачаница (око 1321), Градац (XIII век), и многим другим.

Традиционални музички инструменти Косова и Метохије

Инструментална музичка традиција Косова и Метохије је веома богата и разноврсна. Међу аерофоним – дувачким музичким инструментима који су се најчешће свирали на Косову и Метохији су: кавал, шупељка, билбил, дудук, фрула. Ови инструменти су и данас у употреби. Од дувачких инструмената са језичком помињу се зурле и гајде. Од кордофоних - жичаних инструмената користиле су се гусле, ћемане и разне тамбуре: саз, шаргија, ћителџија. Као мембранофони - ударачки инструменти заступљени су: тапан, дарабука, даире и деф. Градске песме и игре, у *новије време*, праћене су оркестром *чалгије*, који је био састављен од виолине, кларинета и даира. Од идиофоних – самозвучних инструмената користиле су се разне врсте звона, звечке, кастањете и други предмети који производе занимљив звук, уз који се певало и играло. Певање песама понекад је било праћено окретањем тепсије. Ова пракса је данас готово изобичајена.

Аерофони, дувачки инструменти (грчки: аер – ваздух и phone – звук)

Од многобројних свирала, које су биле у употреби, за Косово и Метохију се посебно везују кавал и шупељка.

Кавал је дувачки инструмент цилиндричне цеви. Може бити различите дужине, од 50 cm до 1 m. Израђује се од јасена, зове, дрена, јавора и од метала. На горњем крају цеви налази се оштра ивица са које се удувава ваздух у инструмент, чиме се производи тон. На кавалу се, са његове предње стране, налази седам рупица за свирање, а осма је на полеђини инструмента. На доњем делу овог инструмента налази се још четири рупице „гласнице“, мада се на њима не свира. Њихова улога је да побољшају звучност инструмента. Кавал има релативно мали тонски обим (велика секста), али се на њему могу изводити тонови у три регистра: основном, октавном и дуодецимном. Сматра се пастирским инструментом и његов репертоар најчешће чине чобанске импровизације. Углавном је солистички инструмент, али се среће и свирање на два кавала, у пару. На једном се изводи мелодија, а на другом пратња у облику бордуна, лежећег тона (Големовић, 1998). Понекад је и у пратњи песама³⁸ (Рашанке, 2010). Приликом свирања инструмент се држи мало искошен, а свирачи су окренути један према другом, како би били музички усаглашени. Може да буде у саставу са гочом и другим инструментима.

³⁸ Послушати песму *Питиревка*, у извођењу солисте певачке групе *Рашанке*, у пратњи два кавала. Снимак је доступан на е- адреси http://www.youtube.com/watch?v=dMwZ_vpfDRA

Кавали градитеља Владимира Симића

Шупељка, *штиљ* је инструмент из групе дувачких инструмената. Сматра се претечом кавала (Поповић, 2011). Састоји се из мале цилиндричне цеви, дугачке око 25 до 40 см. Као и кавал, овај инструмент је целом својом дужином шупаљ, па отуда потиче и назив *шупељка*. Најчешће има шест отвора (рупица), али се срећу шупељке са седам и осам рупица. Тон се добија дувањем у заострену ивицу на врху инструмента, који се држи укосо. Прави се од зове, јасена, шимшира, трске, али и од костију, рога, металних и пластичних цеви. На шупељци се изводе пастирске импровизације, као и мелодије уз које се играло. Инспирисани звуцима природе пастири су у својим импровизацијама често имитирали звук птица. У многим инструменталима присутни су украси „који подсећају на цвркутање“ (Симић, 2010: 46). Шупељка, као и кавал, сматрају се „благословеним, божјим инструментом, јер њен звук изазива спокојство и благородно расположење“ (Симић, 2010: 46).

Шупељка

Пастир са свиралом, детаљ живописа из манастира Старо Нагоричино

„Билбил“ и Дудук су свирале савршенијег облика. На делу где се дува у инструмент имају прорез са бридом. С предње стране свирала налази се шест рупица за свирање. Имају два регистра, основни и октавни. Рупа гласница се налази на предњој или задњој страни свирале. Свирала „билбил“ је са косо зарезаним горњим делом и богатом геометријском и цветном орнаментиком (Пешић, 1974).

Дудук

Фрула је најзаступљенији народни музички инструмент на територији Србије. Прави се углавном од шљиве и украшава се бојеним шарама или металном жицом. Најчешће је у пратњи народних игара. Према истраживању Радмиле Петровић (1964), фруле су шездесетих година прошлог века биле веома заступљене у северном делу Косова, мада се свирају у свим деловима Косова и Метохије.

Зурла је свирала са двоструким језичком (народна обоа). Сматра се да потиче из Персије. Састоји се из три дела: цеви, писка са „медником“ и „славеца“. Цев је цилиндричног облика, и у доњем делу се проширује. На предњој страни налази се седам рупица за свирање, а на полеђини инструмента, на његовој средини, налази се рупица за палац. На доњем, проширеном делу налази се још неколико рупица „гласница“, које побољшавају звучност инструмента. У горњи део цеви увлачи се славец, посебан део кратке цилиндричне цеви, чији се доњи крај завршава са два неједнака језичка. У славец се увлачи медник, округла месингана плочица са цевчицом у средини, на којој је смештен писак од трске са два језичка.

Зурла

Зурла производи јак и продоран тон. Сам назив „зур“, на персијском значи *сила*, *моћ*. Најчешће је у пратњи игара. Прави се од јавора, јасена, ораха, шљиве, букве и сл. Често се среће свирање зурли у пару, уз пратњу гоча. Постоје мале и велике зурле. Обично свирају мала са малом или велика

са великом. Углавном, започиње једна зурла, а затим јој се придружује друга, са њом и гоч. Зурле често свирају у октавама, а понекад се прва издваја као водећа, а друга је у пратњи на лежећем тону – бордуну (Големовић, 1998).

Гајде

Гајде су дувачки инструмент, који се састоји из мелодијске и бордунске свирале, дувалке, кроз коју се ваздух удувава у мешину, и мешине, која представља резервоар ваздуха. Мешина је најчешће од козије коже. У прошлости су, на Косову и Метохији, биле заступљене у сеоској музичкој традицији, али су у данашњој музичкој пракси готово изумрле.

О заступљености појединих народних музичких инструмената на територији Косова сведочи запис Бранислава Нушића: „Сем гусала, на селу се свира и фрула у колу. Гусле и фрулу сељак сам гради. Има још и ових инструмената: гајде, мешнице и кавале. О каквом већем веселу позивају се и свирачи из вароши који ударају у гоч и зурле“ (Нушић, 1986: 164). Етнолог професор Татомир Вукановић наводи да су на Косову гајде биле омиљене на игранкама и народним саборима, а посебно у Грачаници, Доњем Јарињу, Пожарању, Великој Круши (Вукановић, 1986). Радмила Петровић напомиње да су се у прошлости гајде свирале и на северу Косова (Петровић, 1964).

Гајде

Кордофони, жичани инструменти (латински: chord – жица)

Гусле су жичани гудачки инструмент. О пореклу гусала и њиховом присуству на овим просторима има више теорија. Поједини научници сматрају да су овај инструмент на подручје Балкана донели стари Словени, док други сматрају да су овде стигле посредством Византије. На дворовима српских средњовековних владара гусле су биле незаобилазан инструмент. „У бубњево и гусле свирало се за трпезом Стефана Првовенчаног“ (Пејовић, 2005: 19). Састоје се од тела крушкастог облика, које је подапето кожом, дугачког врата и главе, испод које се налази чивија уз помоћ које се затежу струне. Кобилица предводи односно одваја струне од коже гусала, а дрвени језичак на дну инструмента служи да се струне закаче са доње стране. Уз

гусле иде и гудало лучаног облика са натегнутим струнама. Извођач превлачи гудалом преко струна, лево, десно, производећи тон. Мелодија се добија скраћењем струна на карактеристичан начин, тј. одсечним покретима прстију, што се у народу каже „ударањем“ или „приударањем“.

Песма уз гусле углавном започиње инструменталним уводом, а затим гуслар свира мелодију, уз коју и пева. Гусле су веома популаран и поштован инструмент у српском народу. Оне су симбол националног идентитета и чувар епске јуначке прошлости. Истражујући музички фолклор северног Косова Радмила Петровић је утврдила да су, шездесетих година прошлог века у овом подручју, гусле биле изузетно омиљен инструмент, те да су постојале у готово свакој кући (Петровић, 1964). Татомир Вукановић описује још један начин музицирања уз гусле на Косову. Наиме, „један извођач гусла, а други пева неку епску народну песму, заједно са овим што гусла“ (Вукановић, 1986: 178). Традиција свирања на гуслама је и данас очувана на Косову и Метохији.

Гусле

Ђемане је жичани гудачки инструмент. Састоји се од крушкастог тела које постепено прелази у кратак врат и главу. На врху се налазе чивије за затезање жица. Углавном има три жице, понекад и четири. Инструмент се држи у левој руци, ослоњен на лево колено, а може се свирати и стојећи. Гудало је дугачко, дуже од инструмента. Струне на гудалу су лабаве и при свирању се затезу палцем (Марковић, 1987). Мелодија се изводи повлачењем гудала преко једне жице, док су остале бордунске. Као средњовековни инструмент представљен је на многим фрескама.

Ђемане градитеља
Александра Милутиновића

Ругање Христу,
деталј живописа из манастира Дечани

Тамбуре

Тамбура припада групи жичаних музичких инструмената. На овом инструменту тон се добија трзањем еластичном трзалицом по жицама. Жице су затегнуте дуж тела и врата инструмента. У доњем делу тамбуре, на најширем делу поклопне даске, налази се *кобилица*, која одваја жице од тела тамбуре. На горњем делу врата налази се *коњић*, који одваја жице од врата тамбуре. На врху врата су чивије за које се каче жице. Једна од претпоставки је да су тамбуре на тло Балкана стигле са Словенима. Позивајући се на запис византијског историчара Теофилакта Симокате (VI-VII век) Роксанда Пејовић наводи да би се могло закључити „да су Стари Словени свирали у китаре и лире“ (Пејовић, 2005: 193). Позната је следећа прича. Једном приликом Византинци су у Пропондитском приморју ухватили три човека, који су уместо оружја носили су тамбуре. Представили су се као Словени и додали да се њихов народ радије бави певањем него ратовањем. О томе сведочи запис „Тамбуре носе зато што нису извежбани имати на себи оружје, и стога им пружају живот миран и без буна“ (Цитат преузет из Фајфрић, 2012: 19).

На Косову и Метохији су коришћене разне врсте тамбура. Татомир Вукановић наводи да су тамбуре по градовима биле омиљени инструменти занатлија и певача народних песама. Према његовим сазнањима "било је тамбура од две жице, а потом и са више жица. Но, и по селима код Срба на Косову од старине је било свирача, који су свирали у тамбуру" (Вукановић, 1986: 178). Ове двожице тамбуре одговарају тамбури која се у народној пракси назива *ћителија*. Поред *ћителије*, ту је и шаргија. У народној музичкој пракси на Косову и Метохији срећемо и *саз*, инструмент чији број жица варира од седам до девет (Пешић, 1974). Претпоставља се да је претеча саза *копуз*, музички инструмент који је на Балкану био познат још од IX века (Марковић, 1987).

Стихира Св. Јована Дамаскина на Успење,
деталј живописа Богородица Љевишка

Тамбура градитеља
Владимира Симића

Мембранофони, ударачки инструменти (латински: membrana – кожа)

Гоч (*тапан*, *тупан*) припада групи мембранофоних инструмената. Веома је старог порекла. Помиње се у Библији, а на територији Србије присутан је и пре доласка Турака. Роксанда Пејовић пише да је овај инструмент био изузетно заступљен у српској средњовековној музичкој пракси, наводећи да се „ни у уметности Истока, а ни на западно-европским споменицима ова породица инструмената не може похвалити тако упорном присутношћу“ (Пејовић, 2005: 186). Гоч или бубањ је у средњем веку био познат под називом *тимпана*.

Г о ч

Користио се и као средство за упозорење становништва на могућу опасност. Забележено је да су у XVI веку „чувари путева бубњевима опомињали путнике да се припазе од разбојника или их обавештавали да је пут безбедан“ (Пејовић, 2005: 20). Употребљавали су се и у војним походима.

Гоч се састоји од рама ваљкастог облика, који је са обе стране подапет кожом. С једне стране обложен је дебљом кожом: телећом, магарећом, овнујском, а са друге тањом – козјом кожом. Звук се добија ударом јачег батића, званог „чукан“, по дебљој кожи, на наглашеним деловима такта и ударом прутића, званог „прућка“, по тањој кожи, на ненаглашеним деловима. Звук који се производи на гочу нема јасно дефинисану тонску висину. Често је у пратњи зурли и гајди. Извођачи на гочу називају се гочобије (Девећ, 1977).

Каиново потомство, детаљ живописа из манастира Дачани

Даире и деф

Даире и деф су инструменти из групе ударачких мембранофоних инструмената. Састоје се од дрвеног обруча преко кога је с једне стране разапета јарећа кожа. Даире су за разлику од дефа обогаћене низом металних округлих плочица, које су постављене у прорезе дрвеног оквира. Звечкави звук се добија ударом длана руке по мембрани, или трешањем инструмента.

Деф је по димензијама већи од даира. Са унутрашње стране обруча има закачене металне алкице, које при свирању производе шушкав и звечкав звук.

Дарабука се израђује од печене глине или метала и има облик пехара. На горњем отвору инструмента разапета је кожа, или пластика, док је доњи слободан. Свирач инструмент држи између тела и једне руке и по разапетој кожи удара прстима обе руке: једном руком по средини, а другом по ободу. Овај инструмент је доста заступљен у музичком фолклору Призрена.

Деф

Дарабука

Идиофони инструменти (грчки: *idios* – сопствени)

Идиофони инструменти су самозвучни инструменти, код којих звуче властите материје. Тон се добија:

- ударањем
- трзањем или окидањем
- превлачењем, стругањем, трљањем
- трескањем.

Занимљиве податке о овој групи инструментима на Косову и Метохији, забележио је етнолог Татомир Вукановић (1986).

Звонце

Вукановић наводи да је на Косову и Метохији, приликом успављивања деце, коришћено бронзано или месингано звонце, које се стављало на лучац од колевке. Љуљањем колевке, звонце је производило пријатне звуке, уз које су мајке или баке певале успаванке.

Звоно

У северним деловима Косова и Метохије, у пределу Рогозне, Ибарског Колашина и Копаоника, међу чобанима је постојао обичај да певају уз звоњење пастирских звона. То су најчешће чинили лети, током извођења стоке на пашу. Пастири су са стоке скидали звона, меденице или прапорце, и уз њихове звуке певали.

Мачуге

Дечије песме су се певале и уз звуке произведене ударањем мачуга, једне о другу.

Прозорско стакло

Занимљив начин музицирања малишана на Косову и Метохији је трљање палца или длана о завлажено прозорско стакло. Уз звуке произведене на овај начин деца су изводила орске песме.

Тепсија

У појединим деловима Косова и Метохије био је обичај да се приликом обављања свадбеног ритуала певају песме уз окретање тепсије. Жена, која је окретала тепсију, имала је на руци прстен. У додиру са тепсијом, приликом окретања, производио се карактеристичан звук. Уз окретање тепсије, током свадбеног ритуала најчешће се певала песма „Сунце ми се крајом краде“. Окретање тепсије било је популарно и на другим народним скуповима, као што су села или прела, на којима су се могле чути и друге песме. У тепсију се ударало и дланом, слично музицирању уз деф.

Чаша

Певало се уз друге предмете који су могли да произведу занимљив звук. Најчешће је то била чаша у коју се ударало неким металним предметом, кључем, виљушком и сл.

Нож

Поједине орске песме, најчешће ритуалног карактера, изводиле су се уз звекет ножева.

Кашика

У косовско-метохијским селима постојао је обичај да се пева и уз ударање дрвених кашика. Уз ове звуке певале су се углавном шаљиве песме.

Дромбуље

Дромбуље су инструмент од метала, потковичастог облика, који се на једном крају сужава. У средини се налази челична опруга, причвршћена за шири део инструмента. Други крај опруге је слободан. Инструмент се држи прислоњен на полуотворене зубе. Тон се добија окидањем слободног краја опруге. Вукановић бележи да су на дромбуљама углавном свирали дечаци. Њима су праћена народна ора и песме.

Чешаљ

Преко зубаца чешља стави се хартија или целофан, преко кога се дува. Уз правилну технику свирања овај начин музицирања може бити занимљива пратња при певању и игрању.

Кеса са лешницима или орасима

Дечје песме праћене су звуком изазваним трешењем кесе напуњене лешницима или орасима, што је подстицало радосно и весело расположење код деце.

Методички поступак у обради традиционалних инструмената

Ученике је неопходно звучно и визуелно упознати са традиционалним музичким инструментима. Наставник са ученицима најпре обнавља знање о инструментима о којима су већ учили. Напомиње да су традиционални инструменти претече инструмената који се данас користе у уметничкој музици. Са ученицима разговара о приликама на којима се у народу свирало, певало и играло; који су то традиционални инструменти који се и данас користе у народу. Затим пушта звучни пример, како би чули инструмент који је тема наставне јединице. Након слушања, ученици износе своја запажања: којој групи инструмент припада (аерофони, кордофони, мембранофони, идиофони), и покушавају да препознају о којем инструменту је реч.

У даљој обради наставне јединице ученици се упознају са грађом и функцијом делова датог инструмента. Пожељно је да, приликом обраде наставних јединица које за циљ имају упознавање ученика са традиционалним инструментима, наставник обезбеди „живог“ извођача, јер би то, сигурно, оставило снажан утисак на ученике. Уколико није у могућности да пронађе извођача, онда треба грађу инструмента да представи сликом. Следи прича о инструменту, његовом пореклу, у којим приликама се на њему свира и са којим инструментима је најчешће у комбинацији.

На часу ликовне културе, ученике треба упознати са живописима средњовековних манастира на којима постоје ликовни прикази народних

музичких инструмената. Инспирисани причом наставника о значају и улози ових инструмената у животу народа, ученици могу да насликају инструмент и његове делове, или да га прикажу у оквиру неког конкретног догађаја из народа. На пример, звук фруле повезаће са пастирским животом, звук гусала са ликом неког народног јунака, звук зурли, гоча, гајди са народним весељима и сл.

Многи музички инструменти описани су у народним песмама и легендама које се обрађују на часовима српског језика (*У цара Тројана козије уши, Свети Сава и шпил* (Поповић, 2008), *Легенда о гуслама* (Бован, 1976), и друге). За обраду таквих наставних јединица потребно је планирати корелацију са наставом музичке културе. Инструмент који се помиње у песми или причи обрадиће се на часу музичке културе, уз слушање одговарајуће композиције, која ће на часу српског језика послужити као емотивна припрема и увод у нову наставну јединицу.

Закључак

Упознавање ученика основне школе са изворним музичким наслеђем свог народа важан је задатак наставе музичке културе. У овом раду пажња је усмерена на упознавање традиционалних музичких инструмената Косова и Метохије у настави музичке културе, јер је уочена запостављеност овог дела народне музичке традиције у наставној пракси (Павловић, 2011). Истовремено, указано је на могућност успостављања корелативних веза на нивоу наставе музичке културе и ликовног васпитања, што треба да допринесе трајнијем и потпунијем знању о традиционалним музичким инструментима.

У музичком фолклору Косова и Метохије традиционални музички инструменти су богато заступљени. О њима сазнајемо из различитих извора: етномузиколошке, музиколошке и етнолошке литературе, из историје уметности, из књижевних дела, проматрајући живописе у манастирима и на основу живе традиције, тј. на основу инструмената који се и данас користе у народном музицирању.

На основу увида у наведену литературу, као и на основу ликовних приказа народних музичких инструмената на живописима средњовековних манастира може се закључити о веома старом пореклу појединих инструмената који су и данас заступљени у српском музичком фолклору. За поједине музичке инструменте се може рећи да су наслеђе наших предака Словена, који су на ове просторе дошли са веома развијеном музичком традицијом. Присуство Византије је, свакако, у позитивном смислу утицало на развој музичког живота у Србији, јер су Византинци такође имали изузетно развијену културу и музичку традицију, која је на овим просторима прихватана. Када су музички инструменти у питању то се може закључити посматрањем

читаве лепезе инструмената представљених на зидном сликарству средњовековних манастира. Доласком Турака на ове просторе донети су и музички инструменти који су своје пандане већ имали на овим просторима, али који се ипак одликују одређеним специфичностима. Због вишевековног присуства Турака, и они су временом прихватани у нашем народу.

У раду су описани традиционални музички инструменти карактеристични за поднебље Косова и Метохије. Разврстани су према уобичајеној подели на аерофоне, кордофоне, мембранофоне и идиофоне. Закључено је да су се од аерофоних инструмената највише користили кавали и шупелке, али и дудуци и разне фруле. Од дувачких инструмената са писком у овом поднебљу користиле су се зурле и гајде. Као кордофони инструменти користиле су се гусле, ћемане и разне врсте тамбура: шаргија, саз и ћителија. Музички фолклор Косова и Метохије је препознатљив по заступљености мембранофоних инструмената: гоча, даира, дефа и дарабуке. Представљени су и идиофони инструменти, који су углавном пратили дечје музицирање.

На часовима ликовне културе ученике би требало упознати са ликовним представама народних инструмената који су део живописа многих православних средњовековних манастира. Такође, ученици могу да осликају инструмент и његову грађу, или да га представе у контексту неког народног догађаја или прилике у којој се тај инструмент свира. Народни музички инструменти могу бити основа рада и у успостављању корелације између наставе музичке културе и српског језика. Наставне јединице које обрађују народне песме, приче и легенде, у којима се помињу музички инструменти (*У цара тројана козије уши*, *Свети Сава и шпиљ*, *Легенда о гуслама* и друге), треба да буду пропраћене слушањем музичког примера који звучно илуструје инструмент који се помиње у причи или песми.

Литература и извори

- Бован, В. (1976): *Српске народне приповетке са Косова и Метохије*, Јединство, Приштина.
- Вукановић, Т. (1986): *Срби на Косову II*, Нова Југославија, Врање.
- Големовић, Д. (1998): *Народна музика Југославије*, Нота, Књажевац.
- Девећ, Д. (1977): *Етномузикологија III део*, Факултет музичке уметности, Београд.
- Караџић, В. (1969): *Српски рјечник*, Просвета, Београд.
- Марковић, З. (1987): *Народни музички инструменти*, Етнографски музеј у Београду, Београд.
- Нушић, Б. (1986): *Косово, (Опис земље и народа)*, Просвета, Београд.

- Павловић, Б. (2011): *Дидактичко-методичке могућности примене косовско-метохијског народног музичког стваралаштва у основношколској настави музичке културе*, докторска теза, одбрањена на Академији умјетности-Одјељак за општу музичку педагогију, Слободир II Универзитет, Бијељина.
- Пејовић, Р. (2005): *Музички инструменти средњовековне Србије*, Клио, Београд.
- Петровић, Р. (1964): *Народна музичка традиција у комуни Лепосавић*, Гласник Етнографског музеја, VII–VIII, Приштина.
- Пешић, Љ. (1974): *Народни музички инструменти на Косову и Метохији*, Рад XIV конгреса савеза фолклориста Југославије у Призрену, 1967. године, Београд.
- Поповић, Д. (2008): *Народне приче и легенде са Пеиштерске висоравни*, Необјављена грађа, Сакупио Душан Поповић, Суви до.
- Поповић, Д. (2011): *Средњовековни музички инструменти*, Музеј "Рас", Нови Пазар.
- Рашанке, (2010): *Пипиревка*, Снимак песме доступан на е-адреси http://www.youtube.com/watch?v=dMwZ_vpfDRA
- Симић, В. (2010): *Традиционални музички инструменти – Шупељка*, Натура Балканика, Димитровград.
- Фајфарић, Ж. (2012), *Руски цареви*, Табернакл, Сремска Митровица.

Biljana M. Pavlovic, Ph.D.

Daliborka Djerković, MA

Teacher Training Faculty in Prizren – Leposavic

TRADITIONAL MUSICAL INSTRUMENTS OF KOSOVO AND METOHİJA IN TEACHING OF MUSIC AND ARTS EDUCATION

Summary: *In this paper, by applying analytical, comparative and historical method, traditional musical instruments of Kosovo and Metohija are being considered at the level of teaching music and arts education. The goal is to get elementary school students more familiar with traditional musical instrument, which make up an integral part of the rich folk music heritage of Kosovo and Metohija. This paper presents the musical instruments from the group of aero phonic, cord phonic, membrane phonic idiophone and folk instruments, which are typical for this area. The task of the paper is to determine the fundamental characteristics and to present structure of these instruments, and to draw attention to their presence in the centuries of Serbian folk music tradition. Introducing students with interesting historical information about the presence and importance of these instruments in our nation, to display the details of fresco paintings from the medieval Serbian monasteries where some folk musical instruments were painted, contributes to the knowledge of their cultural and musical traditions.*

Key words: traditional musical instruments, Kosovo and Metohija, the musical culture and arts education.